

До 150-річчя від дня народження В.І. Вернадського

Переднє слово

Володимир Іванович Вернадський – один з останніх природознавців і мислителів у класичному сенсі цих слів. Його творчість вражає багатогранністю та глибиною. Він стояв у витоків низки наук, залишаючись при цьому самобутнім мислителем філософського складу. Його працями, позначеними системністю та міждисциплінарністю, зроблено суттєвий внесок у формування наукової картини світу. Для нього вищою цінністю була людина, яку він бачив у системі еволюції Всесвіту.

Наукові праці В.І. Вернадського стосуються мінералогії, кристалографії, історії та філософії природознавства, організації науки, а також геохімії, біогеохімії і радіогеології, засновником яких він є. Розробив вчення про біосферу та ноосферу. Досліджував геохімічні закономірності будови і складу Землі, хімічний склад земної кори і гідросфери, міграцію хімічних елементів у земній корі, розподіл та роль радіоелементів у її еволюції. Розробив теорію про провідну роль живих істот у геохімічних процесах та теорію походження мінералів. Все це відбито в низці його фундаментальних праць, вміщених у багатотомному виданні НАН України до його ювілею.

Народився В.І. Вернадський 12 березня 1863 р. у Петербурзі в сім'ї професора політичної економії І.В. Вернадського. Дитинство провів переважно в Харкові, де його батько тоді працював керуючим місцевим відділенням Державного банку. По закінченні 1881 р. гімназії поступив на природниче відділення фізико-мате-

матичного факультету Петербурзького університету, де під впливом В.В. Докучаєва зайнявся мінералогією та кристалографією. Закінчивши 1885 р. університет, був залишений при ньому для підготовки до професорського звання. Перебуваючи в науковому відрядженні в Європі, багато подорожував, працював у музеях та наукових установах Мюнхена, Парижа, Лондона. По поверненні в Росію працював приват-доцентом, а з 1898 р. – професором кафедри мінералогії Московського університету.

У 1911 р. на знак протесту проти утисків студентів В.І. Вернадський залишив університет. У тому ж році здійснив подорож до Америки, відвідав у Парижі Інститут радію. З 1914 р. він – директор Геологічного і Мінералогічного музеїв у Петербурзі.

Наукову, науково-організаційну і викладацьку роботу В.І. Вернадський поєднував з громадсько-політичною. Виступав як земський діяч, брав участь у земських з'їздах 1904 р. і 1905 р. Тривалий час керував газетою «Русские ведомости», відстоюючи академічні свободи та демократичне розв'язання аграрного та національного питань. Був членом ЦК партії кадетів (з 1905 р.).

Лютневу революцію 1917 р. сприйняв з ентузіазмом і занурився в бурхливу організаційну роботу. В березні 1917 р. його призначено головою Комісії з наукових установ та членом Комісії з реформи вищих навчальних закладів, у червні обрано головою Сільськогосподарського комітету при Міністерстві землеробства.

В серпні 1917 р. він – товариш (заступник) міністра освіти, входить до складу Тимчасового уряду. Вже в цей період, усвідомлюючи нерівномірність розподілу наукового потенціалу в межах Росії, порушив питання про відкриття Української, Грузинської та Сибірської академій наук.

Жовтневу революцію 1917 р. В.І. Вернадський не прийняв і в грудні 1917 р. переїхав до Полтави, де продовжував свої природознавчі дослідження попри всі негаразди перших буремних місяців 1918 р. Скептично ставився до діяльності Центральної Ради і з обережною симпатією – до гетьмана П.П. Скоропадського.

9 травня 1918 р. В.І. Вернадський приїхав до Києва і зупинився у М.П. Василенка, який відразу залучив його до роботи з реорганізації вищої освіти в Україні та створення Української академії наук, що стало основною справою В.І. Вернадського впродовж його перебування в Києві. Він очолив комісію з вироблення законопроектів про заснування Української академії наук у Києві, яка за період своєї роботи, з 9 липня по 17 вересня 1918 р., підготувала 27 записок щодо створення українських наукових установ. Причому, в цих документах пріоритет віддавався розвитку фундаментальної науки в майбутній Академії. У подальшому ця установка В.І. Вернадського стала ключовою в діяльності Академії наук, яка в таких базових напрямках фундаментальної науки, як математика, фізика, астрономія, хімія, біологія, досягла видатних результатів.

В останні дні Гетьманату, 13 листопада 1918 р., Радою Міністрів було затверджено кошторис Академії, а наступного дня наказом гетьмана створено Академію (УАН) і призначено її перших дійсних членів. 27 листопада 1918 р. В.І. Вернадського обрано її першим президентом.

У лютому – серпні 1918 р. у час зайняття Києва силами Директорії, а потім більшовиками, В.І. Вернадський залишався в місті і разом з М.П. Василенком, А.Ю. Кримським та ін. вченими працював над розбудовою Академії. Прихід сил Добровольчої армії Денікіна ускладнив справу становлення УАН, оскільки денікінці не визнавали жодних українських установ. З метою відстояти права Академії В.І. Вернадський у вересні 1919 р. вирушив до ставки командування Добровольчої армії, але нічого не досяг і залишився в Криму, де в 1920 – 1921 рр. працював професором Таврійського університету в Сімферополі. Після остаточної перемоги більшовиків у Громадянській війні повернувся до Петербурга, де створив 1922 р. Радієвий інститут, директором якого був до 1939 р. В 1927 р. організував Біогеохімічну лабораторію АН СРСР, яку очолював до 1939 р. Помер В.І. Вернадський 6 січня 1945 р. у Москві.

Він був академіком Петербурзької АН та АН СРСР, почесним членом багатьох зарубіжних академій і наукових товариств, лауреатом Державної премії СРСР (1943). Його ім'я присвоєно Інституту геохімії та аналітичної хімії АН СРСР у Москві, Інституту загальної та неорганічної хімії НАН України та Національній бібліотеці України в Києві. Академією наук СРСР засновано премію та медаль ім. В.І. Вернадського, а НАН України – премію та золоту медаль його імені. В Києві йому встановлено пам'ятник та його ім'ям названо проспект у районі Святошина.

Цим номером журналу починається публікація матеріалів, присвячених 150-річчю від дня народження В.І. Вернадського, яке відзначатиме наступного року широка наукова громадськість.